

АРГУМЕНТАЦІЯ ЮРИДИЧНА – отримання висновку шляхом наведення аргументів юрид. значення та встановлення відношень між ними (побудови структури аргументації) відповідно до логічн. правил., що набуває юрид. форми згідно з нормами права.

Соц.-психол. комунікат. ефект А. ю. визначається досягненням переконання однієї зі сторін процесу щодо винності/невинності, правомірності/неправомірності, законності/незаконності та ін. предметів аргументації. У процесі А. ю. переважно використовується рац. переконання, що досягається логіч. засобами.

Поняття аргументації в логіці відрізняють від понять про доведення та обґрунтування. Обґрунтування – це логіч. форма («каркас») аргументації, тоді як аргументація як складний логіко-комунікат. процес не зводиться тільки до логіч. обґрунтування. До видів обґрунтування, що розрізняються від характеру тези, аргументів та демонстрації, належать: доведення, спростування, підтвердження, пояснення, інтерпретація, визначення, виправдання та ін. Із логіч. точки зору саме доведення є логіч. процедурою обґрунтування істинності певного положення (тези) за допомогою ін. положень (аргументів), істинність яких була встановлена раніше та незалежно від тези, або приймається без доказів. Тому поняття «аргументація», «обґрунтування» та «доведення» не є синонімами. Будь-яке доведення містить обґрунтування, але не кожне обґрунтування є доведенням.

Поняття «А. ю.» містить комплекс знань: а) логіч. – про структуру, види аргументів та аргументації, правила висновку; б) юрид. – про процесуал. прав. норми (доказове право). Поняття «А. ю.» належить до профес. діяльності юристів та тісно пов'язане з поняттями прав. аргументації, нормат. аргументації, доктрин. аргументації, правознавчої аргументації та ін. Розрізнення цих понять відбувається у прав. полі за цільовим призначенням аргументаційних процедур.

За різними сферами профес. діяльності юристів розрізняють законотворчу аргументацію, аргументацію при побудові слідчих версій

(досуд.), суд. аргументацію в цив., крим., адм. процесах, криміналіст. та ін. види експертної аргументації тощо.

Теорет. підґрунтям А. ю. є логіч. теорії доведення та аргументації. Родоначальником логіч. теорії доведення є Арістотель (384–322 до н. е.). У Стародавньому Римі теорію суд. аргументації запропонував Цицерон (106–43 н. е.). Продовжили розробку цих питань: Квінтіліан (35–106 н. е.) у творі «Риторика», у Новий час – Ф. Бекон (1561–1626), який прагнув створити заг. теорію доказів на основі силогістики Арістотеля, а також Т. Гоббс (1588–1679), який запропонував філософ. теорію суд. обґрунтування. Г. В. Лейбніц (1646–1716) визначив ряд модальностей аргументів специф. для права («обов'язково», «дозволено», «заборонено» і «байдуже»), а також – імовірнісний характер Балансу Підстав для прийняття суд. рішень.

Сучасні теорії аргументації почали розвиватися в Зах. Європі наприкін. 1950-х р. Авторами найвідоміших теорій стали бельг. юрист Х. Перельман («Трактат про аргументацію: нова риторика» у співавторстві з Л. Ольбрехтс-Тітекою), британ. філософ С. Тулмін («Застосування аргументів») та нідерл. вчені Ф. ван Еемерен та Р. Гроотендорст («Аргументація, комунікація та помилки»). Х. Перельман запропонував аксіол. підхід до аргументації. Особливість цієї аргументації полягає у тому, що засновані на цінностях аргументи здорового глузду не мають доказової сили (не відповідають правилам строгих доказів), але можуть бути переконливими. Під «новою риторикою» він розумів повернення та сучасне розуміння античної риторики та діалектики. У порівнянні із загальнологіч. теорією доведення Х. Перельман зазначає множинність технік аргументації, що використовуються в різних соц.-гуманіт. дискурсах, у т. ч. в суд. рішеннях та промовах адвокатів. С. Тулмін для подолання абсолютизації логіч. та моральних стандартів при аргументації пропонує поняття аргументативного поля. Як стандарт інваріантної аргументації пропонує своєрідну матрицю для аналізу суд. аргументації. Наук. підхід під назвою «прагма-діалектика» запропонували вчені з Амстердаму Ф. ван Еемерен і Р. Гроотендорст. Вони визначили чотири етапи рац. дискусії

та десять правил критичного обговорення аргументів. Серед сучасних укр. дослідників над проблемами А. ю. плідно працюють А. Є. Конверський, В. Д. Титов, В. О. Тягло, І. В. Хоменко, О. Ю. Щербина, О. М. Юркевич та ін.

Виділяють дві теорет. моделі А. ю.: аналіт. та діалект. В аналіт. моделі А. ю. розглядається як монологічна когніт. процедура нейтральна щодо контекстів та відношень. Діалект. модель постає як комунікат., в якій аргументація відбувається в певному контексті та відношенні.

Рівні аргументації: теорет. та емпірич. наук.-теорет. аргументація – це процес обґрунтування певної точки зору з наст. формуванням наук. переконання. Наук. переконання ґрунтується на рац. підставах – наук. знанні та досвіді. Зміна наук. переконань відбувається зі змінами когніт. ідеалів (еталонів аргументації). Напр., в епоху Античності віддавали перевагу доведенню і спростуванню. У той же час узагальнення на основі індукції, аналогія, апологія (виправдання) розглядалися як екстранаук. логіч. форми. В епоху Відродження і на поч. епохи Нового часу набула розвитку індукція, а щодо дедукції існувала недовіра. У класичну епоху в науці особливу увагу приділяють точності, строгості наук. аргументації. Аргументація переважно будувалась на основі математ. гіпотези. У некласичній науці перевага надавалась модельному поясненню. З'являються імовірно-статист. форми аргументації, використовується виправдання. Обмежується сфера використання класичного доведення. Поєднуються характеристики «визначальності» та «вимірюваності». На сучасному етапі розвитку науки формується значення аксіол. (цінніс.) аргументу, оновлюється знання щодо апології.

Теорет. аргументація у правознавстві базується на таких логіч. критеріях правильності, як: системність, несуперечність. Немає критерію незалежності, який використовувався переважно в аксіомат. системах логіч. чи математ. теорій. Відносне значення має критерій повноти, бо повнота для аксіомат. систем передбачає обов'язкову доведеність усіх формул аксіомат. системи. Повнота правознавчої системи визначається необхідністю і достатністю підстав.

Логічна структура А. ю. складається з тези, аргументів та демонстрації (обґрунтування).

Для тези системними характеристиками постають: чіткість і ясність формулювання; несуперечливість та незмінність. Ці вимоги ґрунтуються на принципі визначеності та законі тотожності. У правознавчих науках теза – це гіпотеза концепту, що має логіч. форму судження, в якому формулюється точка зору дослідника. Для аргументів – характеристики істинності, незалежності, несуперечності, достатності. Для обґрунтування (логіч. зв'язку між тезою та аргументами): дотримання правил логіч. зв'язку (правил побудови полісилогізму).

Логіч. форма А. ю. представлена системою пов'язаних аргументів. Система А. ю. становить структуру, побудовану за принципом несуперечності – виключення протиріч згідно з логіч. законами несуперечності та виключеного третього. Суперечлива теорія вважається логічно недосконалою – тривіальною, оскільки в ній завдяки суперечностям можна довести будь-що. У такому випадку логіч. доведення втрачає сенс. Сучасна теорія паранесуперечливої логіки пропонує локалізувати протиріччя у певному фрагменті теорії, щоб запобігти її руйнуванню.

За своїми функціями теорет. аргументи поділяються на: аргументи опису, аргументи пояснення та аргументи прогнозування. Аргументи опису містять суттєві ознаки предметів, що досліджуються. Від цих аргументів залежить істинність/хибність теорії в цілому. Аргументи пояснення базуються на описаних предметах в їх суттєвих ознаках. Використовуються для доповнення змісту предмета або метода, якщо попередньої інформації було недостатньо. Аргументи прогнозування наводяться для поширення вже відомих ознак предметів на майбутнє. Створюються передбачувані (прогностичні) предмети.

У цілому при поєднанні логіч. методів отримуємо т. зв. гіпотетико-дедукт. метод як осн. для побудови теорій.

Залежно від типу наук. досліджень наук.-теорет. аргументацію поділяють на методол. та емпірич. (досвідну). Для методол. аргументації

використовується переважно аподиктичні (про необхідність) судження. Для емпірич. – асерторичні (про факти) судження.

Практична А. ю. ґрунтується на логіч. принципах системності, повноти (достатності), несуперечності. Використовується переважно логіка конкретного мислення, досліджена в укр. логіч. теорії на основі мереології та герменевт. логіки (О. М. Юркевич).

За змістом юрид. аргументи поділяють на правничі та позаправничі (медичні, екон., істор. і т. ін.), яким надається юрид. значення. Логіч. форма юрид. аргументу визначається його формально-логіч. структурою. Процедурна форма аргументу визначається вимогами процесуал. права певної прав. галузі.

Загалом залежно від джерела отримання пропонується розрізняти 5 типів юрид. аргументів: фактичні, персонологічні, прав., соц., логіч. До них, зокрема, належать: аргументи «до речей» (ad rem), «до людей» (ad hominem), «до права» (ad ius), «до закону» (ad lex), «до прецедентів» (ad stare decisis), «до публіки» (ad publicum), «до здорового глузду» (ad ratio) та ін. У експертних висновках також використовуються аргументи різних наук. галузей.

Аргументи можуть бути оцінені як: коректні або некоректні (підтримані доктриною, правовою теорією або реаліями); істинні або хибні (згідно з логіч. законами і правилами); релевантні (відповідні) чи нерелевантні (невідповідні); прийнятні чи неприйнятні (з точки зору захищеності прав. та морального аспектів).

Псевдоаргумент – це некоректний, неістинний, нерелевантний або неприйнятний аргумент.

В А. ю. використовуються осн. аргументи (докази) та допоміжні. Види доказів описані в теорії доказового права. Вони відрізняються в кожній окр. галузі права залежно від джерел походження.

Як допоміжні в А. ю. можуть використовуватись різні аргументи, у т. ч. – «аргумент до авторитету», «аргумент до милосердя», «аргумент до користі», «аргумент до історії» та ін. Але слід відрізняти характер їх використання від софістичних аргументів, що вмотивовані не відповідальною правосвідомістю та

фаховим обов'язком юриста, а особистими користю або амбіціями, ін. морально негат. чинниками.

Із метою поглиблення раціоналізації процесу А. ю. при проведенні логіко-структ. аналізу здійснюється побудова таблиці аргументації та дерева аргументації, а також розробляються карти аргументат. процесу. Сила аргументу може обчислюватись за допомогою логіч. теорії імовірності.

Лит.: Яскевич Я. С. Становление эталонов аргументации научного знания // Философские науки. М., 1991, № 2; Walton Douglas N. Legal argumentation and evidence // The Pennsylvania State University Press, 2002; Тягло О. Сила аргументу з незалежними резонами // Філософська думка, 2005, № 6; Щербина О. Ю. Логіка та юридична аргументація. К., 2013; Юркевич О. М., Титов В. Д., Куцепал С. В. Юридична аргументація. Логічні дослідження. – Х., 2015.

О. М. Юркевич.